

УДК 261.7

А. Я. Слубська,
викладач кафедри психології та соціології Буковинського державного медичного університету

ВЕКТОРИ ВЗАЄМОДІЇ ЦЕРКВИ, ДЕРЖАВИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ В РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

У статті докладно розглянуто співпрацю релігійних організацій із світською системою освіти та виховання, душпастирську роботу в армії та інших силових структурах, а також вектори їх співробітництва з державною системою соціального захисту та розвиток інших аспектів соціального служіння українських Церков у 1990–2010 роки.

Ключові слова: церква, держава, суспільство, соціальна взаємодія, державно-церковні відносини, система освіти, збройні сили, благодійність, пенітенціарна система, опіка.

Векторы взаимодействия церкви, государства и гражданского общества в Украине в годы независимости

В статье подробно рассмотрено сотрудничество религиозных организаций со светской системой образования и воспитания, пастырскую работу в армии и других силовых структурах, а также векторы их взаимодействия с государственной системой социальной защиты и развитие других аспектов социального служения украинских Церквей в 1990–2010 годах.

Ключевые слова: церковь, государство, общество, социальное взаимодействие, государственно-церковные отношения, система образования, вооруженные силы, благотворительность, пенитенциарная система, опека.

Vectors of co-operation of church, state and civil society in Ukraine in the years of independence

In the article are considered in details collaboration of religious organizations with the state system of education, pastor work in an army and other force structures, and also vectors of their co-operating with the state system of social defence and development of other aspects of social service of Ukrainian Churches in 1990-2010.

Keywords: church, state, society, social co-operation, state-church relations, system of education, military powers, charity, penitenciarная system, guardianship.

За двадцять років розвитку незалежної української держави відбулося формування принципово відмінної від попередньої (радянської та атеїстичної) моделі державно-церковних відносин та її інституційних форм. Україна стала поліконфесійною країною, яка сформувала одну з найдемократичніших законодавчих систем правових та державних гарантій свободи совісті та забезпечення однакових умов діяльності релігійних організацій. Такий кардинальний злам моделі державно-церковних відносин і процес заміни їх на ідеологічно протилежні вимагає глибокого історичного аналізу в теоретичній площині. Усвідомлення важливості релігійної сфери для громадського життя в процесі розбудови демократичного суспільства, пошук основних векторів та визначення пріоритетів державно-церковних відносин на сучасному етапі актуалізують важливість вивчення в Україні досвіду минулих десятиріч.

За останні 20 років релігійні громади зайняли власну нішу у суспільному житті країни. Релігійні деномінації впливають на політичний процес, бізнес-кола країни, лобіюють деякі економічні і розпочинають власні бізнес-проекти, намагаючись розширення свого впливу на суспільство. Тому на разі виявлення тенденцій розвитку державно-церковних відносин і шляхів оптимізації взаємодії соціальних інституцій у релігійній сфері. Принципових змін зазнала система стосунків релігійних громад і суспільства, зокрема у освіті, збройних силах, благодійності тощо. Розвиток громадянського суспільства сприяв формуванню мережі релігійних і громадських структур, які активно сприяють толерантизації міжконфесійних відносин, утвердженню в суспільстві принципів рівності різних релігій та свободи совісті. Причини, процес розгортання та тенденції розвитку цих суспільних інституцій мають стати предметом історичного аналізу.

Отже, метою написання даної статті є визначення векторів та форм суспільної активності релігійних організацій України в часи незалежності (1990–2010 рр.). В статті буде докладно розглянуто співпрацю релігійних організацій із світською системою освіти та виховання, душпастирську роботу в армії та інших силових структурах, а також вектори співробітництва з державною системою соціального захисту та розвиток інших аспектів соціального служіння українських церков у 1990–2010 рр.

Їх історичний аналіз у запропонованому нами часовому проміжку та інституціоналізаційному ракурсі ще не проводився, хоча наявність історичних та законодавчих документів, а також правових (О. Зець, М. Васін), держуправлінських (Ю. Кальниш), соціологічних (Н. Ду-

дар, В. Парашевін) та релігієзнавчих (М. Бабій, В. Бондаренко, В. Єленський, М. Закович, А. Колодний, Л. Филипович, П. Яроцький) розвідок спорідненої тематики засвідчує можливість історичного дослідження процесу взаємодії держави, церкви та суспільства, інституційних її виявів у незалежній Україні. Ґрунтовний науковий аналіз інституційних виявів державно-церковних взаємин в суспільно актуальних сферах на основі нових концептуально-теоретичних та науково-методологічних підходів, які ми знаходимо у працях А. Киридон, П. Кралюка, В. Паценка, О. Уткина сприятиме розробленню практичних рекомендацій для вирішення сучасних проблем державно-церковних відносин.

Така впливова суспільна інституція, якою стала Церква в Україні, не може обмежитися діяльністю «в межах церковної огорожі», працюючи виключно на задоволення релігійних потреб людини. Церква прагне повернути собі можливості впливу на традиційні для Церкви сегменти суспільного життя. Активна соціально значуща діяльність проводиться практично всіма релігійними організаціями України. Створені відповідні структурні підрозділи релігійних управлінь, центрів, місій, також діють благодійні організації. Релігійні спільноти реалізують соціальні проекти за допомогою добровільних пожертвувань та спонсорських надходжень від благодійних організацій, приватних осіб, одновірців як в Україні, так і за кордоном.

Відродження церкви в незалежній Україні потребувало відродження системи релігійної освіти. Сьогодні можна говорити про те, що цей процес йде успішно, відбувається формування цілісної системи професійної духовної освіти, яка забезпечує релігійні організації кадрами церковно-і священнослужителів. Станом на 1 січня 2012 р. [3], в Україні діє 201 духовний навчальний заклад. В духовних навчальних закладах усіх рівнів і на усіх формах навчання проходять підготовку 1975 семінаристів і студентів [3]. Українські церкви готують кадри як для власних потреб, так і для інших країн. Частина студентства духовних навчальних закладів церков нашої країни здобувають духовну освіту у навчальних закладах інших держав. Серйозний розвиток професійної духовної освіти дав можливість у стислі терміни суттєво просунутися у напрямку вирішення проблеми дефіциту кадрів духовенства, яка відчувалася в перші 10 років відродження релігійних інститутів України. Нині в Україні працює 30880 священників усіх конфесій, серед яких лише близько 2 відсотків складають громадяни інших держав [3]. Цей показник постійно зменшується, що вказує на самодостатність української духовної освітньої системи.

В Україні працює 12899 недільних шкіл [3], що відносять до того різновиду релігійних інституцій, які за радянських часів були прямо заборонені законом. Сьогодні вони є серйозним засобом релігійного просвітництва для усіх категорій населення, особливо для дітей та молоді.

Духовна освіта розвивається не безпроблемно. Після її тривалого паралічу у радянські часи, сьогодні є проблеми із забезпеченням духовних навчальних закладів літературою, слабкість загальноосвітньої підготовки майбутніх пастирів, недостатній рівень викладання богословських дисциплін тощо. Однак це – проблеми росту.

Новим явищем для релігійного життя в Україні стали місії та братства, утворені при релігійних центрах. Їхні функції пов'язані з проведенням релігійними організаціями місійної та катехізатерської роботи, реалізацією добродійних і милосердницьких заходів, працею у проблемних суспільних групах та групах підвищеного ризику тощо. Нині в Україні діє більш 400 місій і братств [3].

Особливу роль у житті сучасної Церкви відіграють конфесійні засоби масової інформації. Сьогодні в Україні їх налічується 390 [3]. Поруч із світськими друкованими та електронними ЗМІ, найбільш потужним з яких є Релігійно-інформаційна Служба України [3], що проявляють жвавий інтерес до різних аспектів релігійного життя, конфесійні видання загалом відіграють помітну роль у інформаційному просторі країни та задовольняють потреби віруючих у відповідній інформації.

Значну роль у розвитку церковного життя сучасної України відіграла видавнича діяльність релігійних організацій і, особливо, Українського Біблійного Товариства, утвореного у 1991 р. За цей час Церкви та релігійні організації видали сотні назв духовно-релігійної літератури найрізноманітнішого призначення. Не менше подібної літератури було ввезено в Україну як гуманітарні вантажі.

Однією із найактуальніших у сфері суспільно-церковних стосунків є співпраця Церкви зі світською школою. Проблеми інтеграції світської та духовної освітніх систем почали дебатуватися в українському суспільстві з самого початку духовно-релігійного відродження країни [Див, зокрема, в: 9]. Ця дискусія живиться, з одного боку, як історичним досвідом зародження і розвитку шкільництва у церковному середовищі, так і світовим досвідом сучасних демократій та необхідністю використання духовно-морального потенціалу релігійних вчень у суспільному житті. З протилежного боку, висуваються аргументи, які базуються на буквальному розумінні принципу відокремлення школи від Церкви, про загрозу клерикалізації світської школи,

неможливість у рівній мірі задовольнити вимоги усіх конфесій тощо. Не останню роль тут відіграє і зміст освіти, яка значною мірою залишається атеїзованою, а також втрата конкретних форм співпраці систем духовної та світської освіти, що тривалий час протиставлялися одне одній.

В незалежній Україні з 1992 р. експериментально впроваджений шкільний курс «Основи християнської моралі» в деяких західних регіонах. Тривалий час справа не рухалася далі констатації корисності співпраці школи та Церкви і лише у 2002 р. Президент України зобов'язав відповідні органи центральної виконавчої влади із залученням Церкви напрацювати модель запровадження духовно-релігійних цінностей у навчально-виховний процес.

Спільна робота освітян і Церкви вивела у 2004 р. на конкретне рішення, яке однак не влаштувало останню. Йшлося про запровадження викладання у школах «Етики», в змісті якої були б відображені релігійні засади моралі та особливості етичних систем найрозповсюдженіших в Україні релігій. З урахуванням невдоволення релігійних організацій, Глава держави у 2005 р. у черговий раз наказав забезпечити такі підходи до розв'язання цієї проблеми, які влаштували б усіх учасників процесу. На виконання цієї вимоги було утворено міжвідомчу комісію за участю представників Церков і релігійних організацій, покликану вирішити питання запровадження духовно-релігійних цінностей у навчально-виховний процес. Згідно з дорученням Президента України № 1-1/657 від 8.07.2005 р. створено умови для кваліфікованого викладання факультативного курсу «Етика віри та релігієзнавства», а 18.08.2005 р. Міністерством освіти і науки України видано розпорядження № 1/9-436 «Про вивчення етики у 2005\2006 навчальному році», в якому визначена структура курсу. У вересні 2006 р. впроваджено у 1-х класах київських шкіл предмет за вибором «християнська етика в українській культурі», «Етика», та рекомендованою МОНУ за вибором «Християнська етика (Етика віри)» з тенденцією їх впровадження як обов'язкового навчального предмета.

Там, де до викладання «Основ християнської етики» залучалося священство, фіксувалися спроби катехізаторства та перетворення курсу на адаптовану віросповідну дисципліну, що порушувало принцип світськості освіти в Україні. Попри відхилення у викладанні «Основ християнської етики», що зумовлені відсутністю відповідної законодавчої бази, суспільна потреба у створенні дієвої системи морального виховання дітей та підлітків продовжує залишатися актуальною. Значущість цієї роботи підтверджується тим, що за даними

Міністерства освіти і науки України у 2006 р. уже в 19 регіонах країни викладали понад 10 предметів духовно-релігійного навчально-виховного спрямування. На кінець 2011 р. їх вивчає приблизно 10 % загального контингенту учнів середніх шкіл. МОНМС схвалило програми з «Основ християнської етики» для 1–11 класів та програми виховання на засадах духовних цінностей для дошкільних навчальних закладів, розпочато написання навчальних посібників за цією програмою для кожного класу.

З метою утвердження духовних цінностей у суспільстві та сприяння діяльності релігійних організацій при Міністерстві у справах сім'ї, молоді та спорту України Наказом Міністерства № 3050 від 28.04.2009 р. була створена Громадська рада з питань співпраці з релігійними організаціями. Рада працює сьогодні в складі Міністерства освіти, науки, молоді та спорту Як слушно зазначає Т. Котлярова, «робота, що проводиться у цьому напрямі не враховує поліконфесійний характер українського суспільства і практично не передбачає підготовки відповідних фахівців – кваліфікованих педагогічних кадрів та створення навчально-методичної бази для забезпечення викладання релігійних дисциплін»[4, с. 87].

Непростий досвід викладання подібних дисциплін дозволив науковій та освітянській спільноті узагальнити та сформулювати наступні вимоги до релігійного компоненту в загальноосвітніх школах України:

– релігійні знання мають бути нейтральними, без пропаганди будь-якого віровчення та залучення учнів до церкви;

– надання релігійних знань у школах не повинно супроводжуватися релігійними культовими заходами (богослужіння, молитви, святкування релігійних свят тощо);

– релігійні навчальні дисципліни мають викладати світські викладачі, як атеїст, так і віруюча людина мають рівні права на викладання в державній школі, але за умови, що вони виступатимуть у ролі вчителів, а не представників певної світоглядної системи або релігійної організації;

– представники церков можуть залучатися в якості консультантів при формуванні навчальних програм з релігійних дисциплін, надавати поточну консультативну допомогу світським педагогам, проте не можуть бути викладачами релігійних дисциплін у світській школі [2, с. 103].

Окремою проблемою є запровадження спеціальності «Богослов'я» у систему вищої освіти України. З одного боку, це заповнило б прога-

лину у гуманітарному, зокрема філософському знанні, що утворилася через насадження атеїстичних поглядів на світ і людину та штучного фаворизування матеріалістичних філософських шкіл. З другого – призвело би до визнання державою дипломів духовних навчальних закладів, що є для Церкви важливою юридичною і моральною проблемою. Серед найбільших здобутків останніх років – ухвалення Вищою атестаційною комісією України рішення щодо можливості захисту кандидатських/докторських дисертацій за спеціальністю «богослов'я», що відкриває і можливості нострифікації відповідних наукових ступенів, здобутих за кордоном. У 2012 р. розроблено план дій громадської ради з ініціювання прийняття законодавчих актів, спрямованих на державне визнання дипломів духовних навчальних закладів.

Як слушно вказує В. Єленський, «За умов неможливості налагодження поетапної катехитичної праці, проблематичності процесу воцерковлення для цілих соціальних верств і демографічних груп, більшою або меншою мірою виокремленні з широкого суспільного контексту колективи виявляються для церкви досить привабливими. Місіонерська праця набуває тут абсолютної адресності, спирається на підтримку керівництва й одержує певне організаційне підкріплення» [2, с. 4]. Строк військової служби для юнаків стає часом формування світогляду, серйозних ціннісних змін і часто істотно визначає вектори подальшого розвитку особи. Тому Церква дуже зацікавлена в нарощуванні своєї присутності у війську [9].

Тому не менш актуальною для Церкви і суспільства є проблема душпастирства в армії та духовної опіки над силовими структурами держави. Вона актуалізувалася з початком будівництва Збройних сил України і спиралася, у першу чергу, на історичні традиції церковної присутності у Запоріжській Січі, з'єднаннях січових стрільців, військах УНР, гетьманській армії, а також у царських військах.

У керівних органах більшості Церков та релігійних організацій в різний час було створено відповідні структурні підрозділи, які почали фахово працювати з військовими та представниками силових структур. Підготовці пастирів для роботи у військових колективах сприяє і Міністерство оборони України, а в управлінні соціально-психологічної психологічної служби Прикарпатського військового округу, силами спеціально створеної групи військових та священників ще у 1993 р. було розроблено проект «Правил душпастирювання у Збройних Силах України на першому етапі організації капеланської служби» [8, с. 23]. Згідно з цим документом, військове священство не обмежується задоволенням духовно-релігійних потреб військовослужбовців, але й

залучається до виховного процесу в цілому, стаючи складовою органів виховання особового складу військових підрозділів. В той же час їм забороняється втручатися у військову сторону життя цих підрозділів, піддавати сумніву накази і розпорядження командирів чи переносити у військові частини міжконфесійні суперечки і протиріччя. На думку авторів проекту військові священники мали б отримати спеціальну освіту, що базувалася б на широкій соціально-гуманітарній, філософській та богословській підготовці, з обов'язковим вивченням військових дисциплін.

Справа душпастирювання у війську розвивається по лінії укладення спільних угод між родами військ і релігійними інституціями. Ще у 1998 р. УПЦ уклала таку угоду з Державним Комітетом у справах охорони державного кордону України та з Національною гвардією України. У 1999 р. Українська греко-католицька Церква також уклала подібну угоду з Держкомкордоном України. У лютому 2000 р. Заяву про наміри співпраці підписали Міністерство внутрішніх справ та Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій. Метою співпраці оголошено духовну підтримку, формування моральних, патріотичних та культурно-етичних цінностей у працівників органів внутрішніх справ. Напрямами співпраці є: надання духовенству можливостей відвідувати підрозділи та військові частини для здійснення богослужінь; проведення за участю священнослужителів ритуальних, громадських і культурно-масових заходів; використання досвіду духовенства у просвітницькій роботі; забезпечення підрозділів духовною літературою, відео- та аудіоматеріалами; інша активність, спрямована на розширення прав і потреб віруючих службовців і працівників. «Цей документ має принциповий характер попри порівняно невелике окреслене ним поле взаємодії. Чи не вперше до взаємодії з військовими підрозділами запрошується не лише Церква (церкви) більшості, а практично всі скільки-небудь впливові релігійні інституції» [2, с. 12].

Такі угоди легітимують відвідання священством військових частин та міліцейських формувань з метою проведення там богослужінь та участі у громадських та культурних заходах, забезпечення військових частин духовною літературою тощо.

Попри певні досягнення, проблема запровадження військового священства в українському війську та інших силових структурах залишається нерозв'язаною. Основними причинами її повільного вирішення залишаються міжконфесійні конфлікти і протиріччя, обумовлені конфесійною строкатістю українського суспільства, фінансовими та правовими труднощами.

Основні напрямки, форми реалізації релігійних потреб воїнів розкриті в Директиві Міністерства оборони України № 25 від 21.04.2006 р.

За ініціативою Міністерства оборони України 10.11.2008 р. була утворена Рада у справах душпастирської опіки військовослужбовців Збройних Сил України як консультативно-дорадчий орган при Міністерстві на підставі Меморандуму про співпрацю у справах душпастирської опіки, підписаного між Міністерством та уповноваженими представниками конфесій [6]. На сьогодні до складу Ради входять 7 релігійних об'єднань: Українська православна церква, Українська православна церква Київського патріархату, Українська греко-католицька церква, Римсько-католицька церква в Україні, Всеукраїнський союз об'єднань євангельських християн-баптистів, Українська автокефальна православна церква та Духовне управління мусульман України.

У березні 2010 р. на черговому засіданні Ради розроблено спільний проект Концепції душпастирської опіки військовослужбовців Збройних Сил України. Проект Концепції душпастирської опіки військовослужбовців Збройних Сил України, розроблений спільними зусиллями Ради та Міноборони, буде представлений для затвердження Міністром оборони України. Майбутня Концепція повинна серед іншого містити у собі орієнтири щодо практичного впровадження в Україні інституту військового капеланства, дозволить визначитись щодо моделі функціонування цього інституту в українських реаліях та механізму державного забезпечення роботи душпастирів у війську та миротворчих підрозділах України. Відповідний нормативний документ стане першим кроком для впровадження в Україні на законодавчому рівні інституту військового душпастирства (капеланства).

Значно вагомішими, порівняно із запровадженням інституту військового священства, є досягнення України в такому важливому аспекті взаємин Церкви, держави та суспільства, як забезпечення прав віруючих на альтернативну (невійськову) службу з огляду на релігійні переконання.

Вперше можливість заміни виконання військового обов'язку іншим з мотивів переконань була передбачена Законом України «Про свободу совісті та релігійні організації» 1991 р. У грудні того ж року Верховною Радою України було ухвалено Закон України «Про альтернативну (невійськову) службу». Це право зафіксувала і Конституція України. Діє Положення про порядок проходження альтернативної (невійськової) служби [7]. Ці законодавчі акти разом з актами Кабінету Міністрів України, визначають організаційно-правові засади ре-

алізації цього права віруючих та коло тих релігійних організацій, чії послідовники за своїми релігійними переконаннями не можуть проходити військову службу. За роки, що минули від часу впровадження Закону «Про альтернативну (невійськову) службу» своїм правом на неї скористалися понад 10 тисяч юнаків, здебільшого членів пізньопротестантських церков. Нині альтернативну службу проходить 3,5 тисячі молодих віруючих, які служать у галузі охорони здоров'я, житлово-комунального комплексу, у сільськогосподарському секторі та системі соціального забезпечення.

Ще однією традиційною сферою церковної опіки є пенітенціарна система держави. В перші роки незалежності України християнські конфесії здійснювали душпастирську опіку людей, які перебувають у місцях позбавлення волі, досить безсистемно. У 2001 році було утворено Українську міжконфесійну християнську місію «Духовна та благодійна опіка в місцях позбавлення волі» для забезпечення духовних потреб засуджених та для благодійної допомоги в місцях позбавлення волі. До складу Місії увійшло 12 християнських церков і релігійних організацій. Місія є членом Міжнародної асоціації тюремного служіння і продовжує виконувати «християнське покликання у знайденні загublених овець Христової отари». 10 років у місцях позбавлення волі несе вона своє служіння. Кожна з цих Церков створила структури, що організують душпастирську опіку пенітенціарної системи.

О масштабах цієї роботи можна судити на прикладі УПЦ. Сьогодні духовно-пастирська робота УПЦ з засудженими проводиться в кожній з 181-ї установи кримінально-виконавчої системи, де діють 70 храмів та 36 каплиць. Будується ще 26 храмових споруд. За статистикою ДПтС регулярно відвідують богослужіння близько 18 тис. засуджених. Близько 210 священнослужителів разом з мирянами-волонтерами беруть участь у тюремному служінні на всьому просторі України.

Проте правовий статус такої діяльності за 20 років незалежності країни залишився неврегульованим. Необхідно розробити концепцію релігійної опіки для осіб, позбавлених волі, та долучити до цього процесу представників конфесій.

Про це було зазначено у Резолюції Круглого столу на тему «Участь релігійних організацій у формуванні законодавчих ініціатив у сфері пенітенціарної політики», організованого парламентським Комітетом з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, який відбувся 29 травня 2012 р. у Верховній Раді.

З точки зору практичної реалізації найбільш розвиненою формою соціально значущої діяльності Церкви у сучасній Україні є мило-

сердництво і добродійна робота, які порівняно з розглянутими вище аспектами соціального служіння релігійних організацій досягли найбільшого розвитку.

В часи панування тоталітарного режиму Церква повністю втратила інституційні форми реалізації благодійництва та добродійництва. Усі законодавчі акти радянських часів включно з «Положенням про релігійні об'єднання в Українській УРСР», затвердженим Указом Президії Верховної Ради УРСР 01.11.1976 р., забороняли не лише благодійництво та добродійність релігійних організацій, але і ті види їхньої діяльності, які уможлилювали надання Церквою матеріальної допомоги нужденним.

За часів незалежності справа милосердя і добродійництва Церкви почала швидко відроджуватися одночасно по кількох напрямках. По-перше, релігійні організації України, особливо ті з них, що мають транснаціональну будову, почали отримувати та розподіляти гуманітарну допомогу від одновірців із-за кордону. Церква стала основним отримувачем такої допомоги, на її адресу надходить більш як дві третини усіх гуманітарних вантажів, що ідуть в Україну. Тільки у 2005 р. загальна вага вантажів гуманітарної допомоги, що їх отримала Церква, перевищувала 16 тисяч тонн.

Спеціальні програми Церкви реалізуються релігійними місіями, монастирями, чернечими чинами та спеціальними установами, утвореними різними релігійними організаціями для роботи з групами ризику. Церкви та релігійні організації України беруть активну участь у роботі по ліквідації наслідків екологічних та техногенних катастроф. Щороку у літніх дитячих таборач та на базах відпочинку релігійних організацій, оздоровлюються десятки тисяч дітей з неповних сімей та із сімей, що постраждали внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС.

По-друге, релігійні місії і спільноти в Україні намагаються брати активну участь у великих міжнародних милосердницьких проектах. Ще з початку 90-х років українські релігійні організації прилучилися до здійснення проекту L'Arche для розумово неповноцінних людей. В країні працюють волонтери, представники Церкви опікуються пацієнтами психіатричних лікарень, будинками пристарілих тощо. Релігійні організації утворюють спеціальні медичні центри, пересувні амбулаторії, опікуються проблемами боротьби з епідеміями та тяжкими захворюваннями. Подекуди ця спільна робота набуває нових якостей, оскільки її результати, лише в кінцевому підсумку спрямовуються тим соціально-демографічним групам, які не здатні самі себе утримувати, а в початковій фазі зусилля добродійців скеровані на допомогу

тим, хто здатен і хоче працювати. Це допомога технікою, насінням, засобами хімічного обробітку землі тощо з наступними викупом продукції у її виробника і безкоштовним розподілом між установами соціального спрямування. Так, говорячи мовою християнського соціального вчення, Церква намагається подолати не лише «бідність слабких», але й «бідність сильних».

По-третє, відкритість суспільства та готовність релігійних організацій до співпраці з закордонними доброчинними організаціями привели до швидкого розгортання в Україні роботи таких міжнародних агенцій і фондів як «Карітас», «Реновабіс», «Церква в потребі», ADRA, Бюро єпископської конференції США з допомоги Католицькій церкві в Центральній і Східній Європі тощо.

Існують проблеми соціального служіння Церкви сучасній Україні. Церква на сьогодні ще позбавлена тієї матеріальної, фінансової та юридичної бази, яка б дала їй можливість, з одного боку, реалізовувати власні масштабні проекти у цій царині, а з другого – як рядопокладеній юридичній особі брати участь у тендерах на реалізацію тих чи інших соціальних проектів держави, які вона зі своїм досвідом та напрацьованими механізмами соціального служіння могла б впевнено вигравати.

Нерозвиненість співпраці Всеукраїнської ради Церков та релігійних організацій чи окремих церков з органами соціального захисту та охорони здоров'я і довкілля, свідчить про зародковий характер можливого плідного партнерства у стосунках між ними, не кажучи вже про делегування державою своїх прав і повноважень у цій царині Церкві як складовій майбутнього громадянського суспільства в Україні. «Недостатня розвиненість громадянського суспільства і Церкви, як інституту такого суспільства, визначають і низьку її активність у моральній оцінці дій влади та держави, спрямованих на подолання бідності та розв'язання інших проблем, характерних для транзитних суспільств – накопичення первинного капіталу, відсутність справедливості у розподілі та перерозподілі суспільних благ, домінування егоїстичних начал над намаганням творити спільне благо, великий розрив між багатими і бідними прошарками суспільства тощо [3].

Внаслідок прийняття Верховною Радою України 19.04.2011 р. Закону України «Про волонтерську діяльність» законодавчо оформлено діяльність волонтерських організацій, які використовують допомогу іноземних волонтерів при здійсненні соціальної роботи релігійними організаціями.

У розв'язанні існуючих соціальних проблем релігійні організації тісно співпрацюють з державними органами у справах сім'ї та моло-

ді, управліннями соціального захисту населення та службами у справах неповнолітніх, знаходячи відповідну підтримку.

Міжконфесійні та міжцерковні об'єднання здатні відіграти позитивну роль у подальшому розвитку релігійного середовища України, особливо що стосується консолідації зусиль релігійних організацій заради реалізації ними масштабних соціальних проєктів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Закович, М. М. Проблеми релігійної освіти в контексті міжконфесійних відносин // *Приоритети державної політики в галузі свободи совісті: шляхи реалізації* : Зб. наук. матеріалів / Держ. ком. України у справах національностей та релігій, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова ; Редкол. В. Андрущенко та ін. – К. : Світ Знань, 2007. – С. 102–105.

2. Єленський, В. Є. Духовний супровід у Збройних Силах України : дискусії і перспективи / В. Є. Єленський // *Людина і світ*. – 2001. – № 11–12. – С. 3–12.

3. Інформаційний звіт Міністерства культури України про стан і тенденції розвитку релігійної ситуації та державно-конфесійних відносин в Україні (за 2011 рік) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1034%3A1&catid=51%3Astats&Itemid=79&lang=uk.

4. Котлярова, Т. О. Співпраця церкви та релігійних організацій // *Державно-конфесійні відносини в Україні: вітчизняний та європейський досвід: Збірник наукових матеріалів / Державний комітет України у справах національностей та релігій, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова ; Ред.-кол.: В. Андрущенко ін.* – Київ : Світ знань, 2009. – С. 86–90.

5. Меморандум про співпрацю у справах душпастирської опіки військовослужбовців Збройних Сил України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://gisu.org.ua/ua/index/resources/goverments_doc/military/42756/.

6. Офіційний сайт Релігійно-інформаційної Служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gisu.org.ua/>.

7. Постанова Кабінету Міністрів України № 2066/1999 «Про затвердження нормативно-правових актів щодо застосування Закону України «Про альтернативну (невійськову) службу» (Із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 1305 від 22.08.2000) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://gisu.org.ua/ua/index/resources/goverments_doc/military/43757/.

8. *Приоритети державної політики в галузі свободи совісті : шляхи реалізації.* – К., 2007. – С. 23.

9. *Пришло время военных капелланов?* // *Всеукраинские ведомости.* – 1995. – 28 февраля.

10. *Релігійна свобода : мас-медіа, школа і церква як суспільні фактори утвердження. Науковий щорічник / За заг. ред. А. Колодного.* – К., 2001. – 177 с.